

BEZDARBNIEKU IZGLĪTOŠANAS IESPĒJAS LATVIJĀ

Opportunities for Training the Unemployed in Latvia

Jelena Laškova

Rēzeknes Augstskola, Latvija

E-pasts: jelenalaskova@inbox.lv

Abstract. *The article provides a theoretical overview and analysis of the research on the opportunities of the unemployed to receive education and its impact on their personality development. There are discussed the opportunities of the unemployed to use the education free of charge, determine changes in possible situations and working out an effective life strategy in the future.*

Keywords: *unemployed, employment, professional education of adults.*

Ievads

Introduction

Lai samazinātu augsta strukturālā bezdarba riskus nākotnē un pakāpeniski pārietu no krīzes (īstermiņa) pasākumiem uz ilgtermiņa pasākumiem (apmācības, pārkvalifikācija un citi aktivizēšanas pasākumi), 2011.gadā uzsākta konceptuāla virzība no īstermiņa krīzes pasākumiem uz ilgtermiņa darba tirgus politikas pasākumiem, veicot:

- finanšu īpatsvara maiņu par labu aktivizācijas (apmācību) pasākumiem;
- strukturālā bezdarba riska mazināšanu, nodrošinot labāku kvalifikācijas un prasmju atbilstību darba tirgus prasībām;
- pāreju uz kuponu sistēmu bezdarbnieku apmācībā (Informatīvais ziņojums „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2011.gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” 2011.g.28.febr.).

Aktīvas pieejas iekļaujoša darba tirgus veicināšanai galvenās sastāvdaļas ir savlaicīga aktivizēšana, efektīvi nodarbinātības pakalpojumi, karjeras konsultācijas, apmācības un pārkvalifikācija. Latvijā īstenotos darba tirgus pasākumus, kas visi savā veidā ir saistīti ar pieejas nodarbinātībai veicināšanu un iekļaušanu darba tirgū, var iedalīt 4 grupās:

- apmācības,
- subsidētās darba vietas,
- algotie pagaidu darbi,
- uzņēmējdarbība un pašnodarbinātība.

Raksta mērķis: noteikt aspektus bezdarbnieku iespējām izglītoties, kas veicinātu bezdarba mazināšanu.

Bezdarba raksturojums un bezdarbnieku izglītošanas iespējas Latvijā

Characterization of unemployment and opportunities of unemployed education in Latvia

Bezdarbs ir visakūtākā tirgus saimniecības ekonomiskā un sociālā problēma. Pastāv vairāki iemesli, kāpēc bezdarbs tiek uzskatīts par sociālu un ekonomisku problēmu: resursu zudums, nenodarbināto cilvēku ekonomiskās grūtības, personības degradācija u.c., jo tā pamatā ir sociāli cēloņi. Bezdarbam ir dažādas nelabvēlīgas sekas:

- cilvēkam (un viņa ģimenei), kurš zaudēja darbavietu, pazeminās dzīves līmenis,

- tiek zaudētas darba prasmes,
- pieaug noziedzība, alkoholisms un narkomānija,
- cilvēks atsakās no daudziem pakalpojumiem un precēm,
- bezdarbnieki jūtas atstumti un nevajadzīgi sabiedrībā,
- valsts ekonomika cieš no zaudējumiem, pabalstu izmaksas dēļ.

Pēc Starptautiskās Darba Organizācijas standartiem, pie bezdarbniekiem pieskaita tikai tās nenodarbinātās personas, kuras:

- pēdējo 4 nedēļu laikā ir aktīvi meklējušas darbu;
- ir gatavas uzsākt darbu divu nedēļu laikā, ja piemērots darbs būtu piedāvāts.

Latvijā ir liels skaits ilgstošo bezdarbnieku, ar NVA uzskaites periodu no 5 līdz 10 gadiem un veiktie bezdarba pētījumi uzrāda, ka:

- gatavība uzreiz sākt strādāt ir zema cilvēkiem bez pamatizglītības, tā sastāda - 60%, ar augstāku izglītību - 65% un gados vecāki bezdarbnieki - 58%.

- gatavība sākt strādāt ir augstāka ja reģistrācijas periods nepārsniedz 3 mēnešus - 78% aptaujāto un viņi ir gatavi sākt strādāt 2 nedēļu laikā. Skaitļi mazinās, ja bezdarba ilgums pārsniedz 2 gadus un sastāda - 61%. (Hazans, 2006)

Gandrīz 30% no visiem Latvijas bezdarbniekiem vai nu vispār nav nekādas profesijas (9%), vai ir viena profesija, kurā viņi nav strādājuši vai aktualizējuši savu kvalifikāciju pēdējo 5 gadu laikā (20%). Šo grupu darba tirgus pozīciju var raksturot kā diezgan vāju un profesionālo statusu kā zemu. Šādu bezdarbnieku īpatsvars ir ļoti augsts (41%) Latgalē un Vidzemē, savukārt Rīgas reģionā tas nesasniedz pat 11%. Kurzemē zems profesionālais statuss raksturo 27%, bet Zemgalē – 34% bezdarbnieku.

Bezdarbnieki, kam ir viduvējas un vājas latviešu valodas zināšanas, salīdzinājumā ar tiem, kam ir labas valodas prasmes, vairāk paļaujas uz NVA nosūtījumiem, bet mazāk izmanto tiešus kontaktus ar uzņēmumiem, kā arī retāk ievieto savus sludinājumus vai CV presē vai internetā. Tikai 2% no bezdarbniekiem mēģina dabūt atļaujas, licences, finanses, lai uzsāktu uzņēmējdarbību, un tāpat tikai 2% no bezdarbniekiem meklē zemi, telpas vai iekārtas, lai uzsāktu uzņēmējdarbību. (Hazans, 2006)

Par nodarbinātu teorētiski uzskata cilvēku, kam ir regulārs darbs pret atlīdzību, nekonkretizējot tā nosacījumus. Par bezdarbnieku uzskata darbaspējīgu cilvēku, kuram nav darba, kurš grib strādāt un darbu meklē. Pie ekonomiski neaktīviem uzskata iedzīvotājus līdz darbības vecumam, kā arī vīrs tā, un grupas, kuras nevar pieskatīt ne pie nodarbinātiem, ne arī darba meklētājiem. Tie

ir māsainieces, skolnieki un studenti, kas nestrādā, nestrādājošie pensionāru un invalīdi. (Šenfelde, 2006)

2010.gadā samazinājās ekonomiskās aktivitātes līmenis, kas par 0,7 procentpunktiem atpalika no iepriekšējā gada un par 1,3 procentpunktiem no 2008. gada rādītāja. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits 2010. gadā pieauga par 2,8%. Viens no galvenajiem darba nemeklēšanas iemesliem, kas veicina ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaita pieaugumu, bija cerību zaudēšana atrast darbu. (Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā. [tiešsaiste]. Ekonomikas ministrija. 2011.g.13.jun.)

1. tabula

LR normatīvo aktu pārskats par bezdarbnieku izglītošanas iespējām
Laws and regulations in LR about unemployed educating possibilities

LR normatīvie akti	Normatīvo aktu pārskats
Likums "Par sociālo drošību", 07.09.1995.	<p>Likuma 1. pantā ir noteiktas personu galvenās sociālās tiesības un pienākumus, to realizēšanas pamatnosacījumus. Personai ir tiesības uz:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>bezmaksas konsultāciju, izvēloties izglītību un profesiju;</u> 2. <u>individuālu atbalstu profesionālās izglītības turpināšanai;</u> 3. <u>palīdzību piemērotas darbavietas atrašanā;</u> 4. <u>materiālu nodrošinājumu bezdarba vai darba devēja maksātnespējas gadījumā.</u> <p>Personai, kura vēlas saņemt vai saņem sociālos pakalpojumus, jāpiedalās <u>profesionālo iemaņu apgūšanas vai pilnveidošanas pasākumos</u>, tas uzlabos iespēju iekārtoties darbā.</p>
Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, 09.05.2002.	<p>Likuma 3. pantā ir noteikti nodarbinātības un bezdarba aktīvie nodarbinātības pasākumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana;</u> 2. <u>pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai;</u> 3. <u>algoti pagaidu darbi;</u> 4. <u>pasākumi noteiktām personu grupām, kas pieder pie riska grupām;</u> 5. <u>pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai;</u> 6. <u>apmācība pie darba devēja;</u> 7. <u>kompleksie atbalsta pasākumi u.c.;</u> <p>Likuma 3.¹ pantā ir noteikti preventīvie bezdarba samazināšanas pasākumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>karjeras konsultācijas;</u> 2. <u>komersantu nodarbināto personu un pašnodarbināto kvalifikācijas paaugstināšana,</u> 3. <u>pārkvalifikācija un tālākizglītība;</u> 4. <u>komersantu nodarbināto personu reģionālās mobilitātes veicināšana;</u> 5. <u>valsts valodas apguves veicināšana;</u>

	<p>6. <u>apmācības programmas pieaugušo iesaistei mūžizglītībā;</u> 7. <u>apmācības programmas bezdarba riskam pakļautām nodarbinātām personām u.c.;</u></p>
<p>LR MK Nr.75 25.01.2011. "Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles"</p>	<p>Ir noteiktas bezdarbnieku un bezdarba meklētāju tiesības izglītības ieguvē:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>par profesionālās tālākizglītības programmas un profesionālās pilnveides programmas apguvi izsniedz apliecinājošu dokumentu par izglītību;</u> 2. <u>par neformālās izglītības programmas apguvi izsniedz iegūtas zināšanas apliecinājošu dokumentu;</u> 3. <u>par pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu apguvi, izsniedz augstākās izglītības diplomu.</u> <p>Profesionālās izglītības programmu apgūvē bezdarbnieku iesaista, ja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>iepriekš iegūtā profesionālā kvalifikācija vai profesionālā pieredze nav pieprasīta darba tirgū vai tā neatbilst attiecīgajai profesijai noteiktajām prasībām un tāpēc nav iespējams atrast piemērotu darbu;</u> 2. <u>bezdarbnieks ir zaudējis profesionālās prasmes;</u> 3. <u>bezdarbniekam nav iepriekš iegūtas profesionālās kvalifikācijas.</u> <p>Bezdarbniekiem ir <u>noteiktas tiesības saņemt pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas.</u></p>

Izvērtējot LR MK normatīvus aktus (skat. 1.tabulu), kuri regulē tiesības un pienākumus bezdarbniekiem un darba meklētājiem var secināt, ka:

1) Izveidota plaša normatīva bāze bezdarba mazināšanai un apdrošināšanai bezdarba gadījumā. Bezdarbniekam ir tiesības 9 mēnešu laikā saņemt pabalstus un vienlaicīgi piedalīties nodarbinātību veicinošos pasākumos, profesionālās apmācības, profesionālās tālākizglītības un neformālās izglītības laikā saņemt stipendiju. Pašvaldības sociālajā dienestā ir tiesības saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus.

2) Bezdarbnieki ir ieinteresēti bezmaksas apmācības un stipendijas saņemšanā. Apmācāmo atlase notiek, izvērtējot pieredzi, motivāciju un iepriekšējo izglītību, kā arī testu rezultātus, atlasē piedalās potenciālie darba devēji.

3) Bezdarbniekiem nepieciešama NVA karjeras konsultanta palīdzība, kas ietver palīdzību karjeras plānošanā, profesionālās piemērotības noteikšanu, kā arī darba meklēšanas un saglabāšanas prasmju apguvi. Karjeras konsultācijas personām sniedz, lai palīdzētu tām labāk apzināties savu profesionālo ievirzi, padziļinātu šo personu izpratni par izglītību un iespējām darba tirgū un noskaidrotu konkrētā cilvēka personībai, vērtību sistēmai un mērķiem vislabāk atbilstošo profesionālo virzienu.

4) Bezdarbniekiem un darba meklētājiem nodrošinātas iespējas piedalīties NVA organizētos dažādos aktīvos preventīvos izglītojošos pasākumos, ka arī piedalīties profesionālajā tālākizglītības un profesionālas pilnveides programmas

apguvē, ar mērķi saņemt diplomu un kvalifikāciju. Papildus nepieciešams pakalpojums atbalsta un motivācijas grupās.

5) Pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu apguvei, kas dod iespēju bezdarbniekam iegūt augstāko izglītību var paredzēt kuponu ar vērtību līdz Ls 1000 un 1,5 gada laikā saņemt augstāko izglītību un stipendiju.

6) Izglītība ir ļoti svarīgs faktors un resurss, lai nodrošinātu sociālās atstumtības riskam pakļauto bezdarbnieku integrāciju darba tirgū un sabiedrībā kopumā. Ierobežota pieeja izglītībai ierobežo arī iespēju integrēties darba tirgū. Sievietes ir vairāk motivētas izglītības saņemšanai.

7) Cilvēkiem ar īpašām vajadzībām ir nodrošinātas iespējas piedalīties NVA pasākumos, kā arī tiek piešķirts finansējums, lai pielāgotu mācību un prakses vietas bezdarbniekiem ar invaliditāti atbilstoši ergoterapeita atzinumam, bet ne vairāk kā 500 latu vienai mācību vai prakses vietai, kā arī izdevumu segšanai par surdotulku, asistentu, ergoterapeitu un citu speciālistu pakalpojumiem pasākumos iesaistītajiem bezdarbniekiem. Šīs mērķgrupas aktivitāte ir zema. Vispirms, jāsniedz psiholoģisks atbalsts individuāli un grupas, pirms uzsākt mācības.

8) Tika izteikti ierosinājumi piedāvāt intensīvus (īsā laika periodā) valsts valodas kursus, jo valsts valodas nezināšanas dēļ etnisku grupu pārstāvjiem ir liegta iespēja izglītoties un strādāt, viņiem interesējošā profesijā. Nodrošināt atsevišķas kursu programmas bezdarbniekiem ar augstāko izglītību. Laicīgi paziņot bezdarbniekiem informāciju par plānotajiem neformālās apmācības kursiem, to norises vietu un laiku.

Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība tiek līdzfinansēta ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projekta "Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība Latvijā - 2" 2009. - 2013. gada ietvaros, kas paredz bezdarbniekiem un darba meklētājiem iespējas paaugstināt konkurētspēju; nodrošināt spēju pielāgoties mainīgajam darba tirgus pieprasījumam; palielināt bezdarbnieku un darba meklētāju iespēju integrēties darba tirgū. Darba tirgū šobrīd ir pieprasīti darbinieki, kas būtu elastīgi un kompetenti vienlaicīgi veikt vairāku amatu pienākumus, t.i., papildus profesijai darbiniekam būtu papildus prasmes un kompetences. Aptaujāto ekspertu vērtējumā Latvijas darba pieprasītās kompetences, kuras darbiniekam var noderēt dažādās profesijās un dod lielāku elastību mainīt savu profesionālās darbības jomu, saistītas ar:

- kompetenci sava biznesa attīstībai (finanšu analīze, naudas plūsmas plānošana, grāmatvedība, pārdošanas prasmes, mārketinga pamati, tostarp tirgus izpēte);

- svešvalodu zināšanas (īpaši angļu un krievu valoda.);
- labas latviešu valodas zināšanas;
- datorprasmes;
- komunikāciju prasmes;
- laika plānošanas prasmes,

- sociālās tīklošanās prasmes u.c. (Informatīvais ziņojums „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2011.gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” 2011.g.28.febr.)

Starp ilgstošiem bezdarbniekiem pieaug personu skaits bez vidējās izglītības, starp viņiem ir paaugstināta proporcija tādu bezdarbnieku, kuri faktiski nemeklē darbu, jo vai nu ir zaudējuši cerības to atrast, vai arī neplāno strādāt tuvā nākotnē. Nedaudz vairāk kā puse (101,1 tūkst. cilvēku jeb 54,1%) no darba meklētāju kopskaita uz 01.07.2011. bija ilgstošie darba meklētāji.

Ar 2012. gadā pieejamo finansējumu būs iespējams apmācīt 6549 bezdarbniekus jeb 11% no 2010. gadā apmācīto bezdarbnieku skaita, 2013.gadā tikai 3411 bezdarbniekus jeb 6% no 2010.gadā apmācīto bezdarbnieku skaita. (Informatīvais ziņojums „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2011.gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” 2011.g.28.febr.) Prognoze liecina, ka tuvākajā 2 gadu laikā bezdarbnieku iespējas saņemt papildus bezmaksas izglītību samazināsies.

Bezdarbniekiem izplatītākie informācijas ieguves avoti par NVA tiek minēti draugi un paziņas (38%), masu mediji (27%), NVA mājas lapa (www.nva.gov.lv) (23%), darba devēji (19%) un pašvaldības (16%). (Labklājības ministrijas Nodarbinātības Valsts aģentūra. [tiešsaiste]. Noslēgsies NVA klientu aptauja. [atsauce 2011.g. 26.nov.])

Kopumā 2010. gadā pasākumā iesaistīti 57940 bezdarbnieki, savukārt 14848 bezdarbnieki jeb 25,6% no apmācību pabeigušo skaita 6 mēnešu laikā pēc pabeigšanas iekārtojušies darbā.

LM apmācības komisijas un asociācijas atziņas:

1. nepieciešami kvalificēti darbinieki ražošanas nodrošināšanai;
2. lielāks uzsvars uz produktivitātes paaugstināšanu;
3. maz jaunu darbavietu vienkāršo darbu veicējiem;
4. augsta darbinieku rotācija atsevišķās nozarēs;
5. valodas zināšanu apguve būtiska – īpaši klientorientētajiem sektoriem, piemēram, tūrismam;
6. kvalificēta darbaspēka trūkums reģionos.

LM apmācības komisijas sarakstos ir 74 profesionālās tālākizglītības programmas, 23 profesionālās pilnveides programmas, 90 sociālo un profesionālo pamatprasmju (neformālās izglītības programmas). (Labklājības ministrijas Nodarbinātības Valsts aģentūra. [tiešsaiste]. Noslēgsies NVA klientu aptauja. [atsauce 2011.g. 26.nov.])

Tiek paredzēta jauna sadarbības forma 2012. gadā – bezdarbnieku apmācība pie darba devēja, pieprasījumu uz šo nodarbinātības pasākumu organizē nozaru asociācijas, nodrošinot darba vietu pēc apmācības vismaz un 6 mēnešiem. 2011. gadā 9 mēnešos pieauga bezdarbnieku skaits, kuri informācijas tehnoloģijas apguva, izmantojot profesionālo tālākizglītības programmu – 121 persona, 2010.gadā tikai 21 persona, bet uzsāka profesionālo apmācību. Bezdarbnieku profesionālajā tālākizglītības apmācībā piedalījies kopuma 2011.gadā 9. mēnesī - 5621 persona, 2010.gadā - 8297.

2011. gadā 221 bezdarbnieks izteica velmi apgūt datortehnika, datorsistēmu tehnika, programmēšanas tehnika profesionālo izglītību. Neformālās izglītības programmās 2010. gadā piedalījušies 42658 bezdarbnieki, no tiem IT apmācībās iesaistīti – 9746, 2011. gada 9 mēnešos attiecīgi 16404 un 5340. Pieprasītākās programmas, kurās reģistrēti pieteikumi neformālajai izglītībai ar kuponu metodi: angļu un vācu valodas kursi ar un bez priekšzināšanām, datorzinību kursi, autovadītāju kursi, projekta vadītāja kursi. (Labklājības ministrijas pieredze bezdarbnieku un darba meklētāju apmācībā. Seminārs „E-prasmes nodarbinātībai un attīstībai”. 2011.g. 20.okt.)

Analizējot bezdarbnieku iespējas saņemt izglītību var secināt, ka bezdarbniekiem:

- ir pieejami nodarbinātību veicinošie pasākumi;
- tiek nodrošināti daudzveidīgi pasākumi, kuri vērsti uz klienta izglītošanos;
- ir pieejami karjeras konsultanta, psihologa, sociāla darbinieka individuālās konsultācijas;
- tiek nodrošināti atbalsta pasākumi, lai palīdzētu bezdarbniekiem pārdzīvotu darba zaudējuma krīzi;
- izglītības programmas un pieprasījums uz apmācību tiek saskaņots ar darba devējiem, kas palīdz bezdarbniekiem iekārtotos darbā;
- 30% no reģistrētiem bezdarbniekiem nav profesijas, kas liecina par augsto bezdarba līmeni Latvijā, vairāk par 2000 bezdarbniekiem nav pamatizglītības, vai vispār nav apmeklējuši skolu;
- kuponu sistēmas ieviešana nodrošina tiesību ievērošanu izglītoties pēc interesēm, izdarīt pašam izvēli, kas mazina izglītībai nemotivētu personu skaitu;
- salīdzinoši neliels piedāvājums latviešu valodas apguvei, kas traucē iekārtoties darbā;
- bezmaksas izglītība un stipendija studiju laikā ir liels resurss jaunas profesijas apguvei.

Bezdarbnieku iekļaušana pieaugušo izglītībā

Unemployed inclusion into adult education

LR Likums „Par izglītību” standartizē pieaugušo izglītības procesu. Pieaugušo izglītība ir formālā un neformālā izglītība un ikdienas mācīšanās, kas nodrošina personības attīstību, sociālo iekļaušanos, pilsonisko līdzdalību un konkurētspēju darba tirgū cilvēka mūža garumā.

Veiksmīgas pieaugušo izglītošanās nosacījumi ir šādi:

- pieaugušie vislabāk mācās, ja ir apzināta izglītības nepieciešamība;
- pasniedzēja piemērotība darbam ar pieaugušajiem;
- savstarpējās cieņas apliecinājums starp pasniedzējiem un klausītājiem;
- pieaugušie vislabāk mācās, ja viņi jūt personisko atbildību (iesaistās izglītības procesa strukturēšanā, satura atlasē, pieeju veidošanā utt.);
- pieaugušie sasniedz labākas sekmes, ja izglītības process ir interaktīvs;

- izglītošanas procesā tiek uzklausi un izmantota mācošos personiskā pieredze;
 - pārbaudes veidi un formas atbilst pieaugušā cilvēka pašvērtības izpratnei.
2. abulā autore piedāvā LR likuma „Par izglītību” pārskatu, kas saistīts ar pieaugušo izglītību.

2.tabula

Pieaugušo izglītības pamatprincipi
Ground rules in professional education of adults

Pieaugušo izglītības kritēriji	Standarta apraksts
Mērķgrupa	Pieaugušie ir viena no izglītības mērķgrupām.
Apmācības valodas noteikšana	Kvalifikācijas paaugstināšana un pārkvalificēšanās, kas tiek finansēta no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem, notiek valsts valodā.
Izglītības veids pieaugušajiem	Klātienes; neklātienes; neklātienes formas paveids - tālmācība; pašizglītība. Izglītības programmas saturu izglītojamais var apgūt pašizglītības formā. Novērtējumu par šādi apgūtu izglītības programmu var saņemt, nokārtojot eksāmenus izglītības iestādē, kura īsteno attiecīgo programmu
Izglītības dokuments	Izglītojamajiem par noteiktas pakāpes un veida izglītības ieguvu izsniedz attiecīgu izglītības dokumentu: apliecību, atestātu vai diplomu.
Pašvaldības kompetence	Organizē pieaugušo izglītību; Organizatoriski palīdz savā administratīvajā teritorijā esošajām izglītības iestādēm nodrošināšanā ar mācību un metodisko literatūru, citiem mācību līdzekļiem; Organizē pedagogu profesionālās meistarības pilnveidi, koordinē un nodrošina metodisko darbu.
Zināšanu pārbaudes forma	Akreditētām izglītības programmām atbilstošas izglītības ieguve izglītības iestādē noslēdzas ar valsts pārbaudījumiem.
Izglītības programmas	Izglītības programmas pieaugušām personām: profesionālās, tālākizglītības, interešu, pieaugušo un akadēmiskās. Pieaugušo izglītība piedāvā formālās un neformālās izglītības programmas. <ul style="list-style-type: none"> • Pieaugušo formālās izglītības programmu īstenošanas kārtību nosaka likums” Par izglītību”, Profesionālās izglītības likums, Augstskolu likums un citi normatīvie akti. • Pieaugušo neformālās izglītības programmas nosaka šīs izglītības saturu un to atbilstību valsts un

	<p>darba devēju, kā arī personības izaugsmes interesēm, un šīs programmas pieaugušajiem ir tiesības apgūt visa mūža garumā neatkarīgi no iepriekš iegūtās izglītības.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pieaugušo neformālās izglītības programmas un mācību kursus izstrādā un īsteno izglītības iestādes, kā arī citas juridiskās vai fiziskās personas patstāvīgi vai sadarbībā ar pasūtītājiem.
Izglītības laiks	<p>Programmām noteikts īstenošanas ilgums.</p> <p>Izglītības darba laika vienības ir mācību vai studiju gads, semestris, mācību nedēļa, mācību diena un mācību nodarbība.</p>
Programmu licencēšana	<p>Valsts un pašvaldību dibinātās izglītības iestādes ir tiesīgas īstenot pieaugušo neformālās izglītības programmas bez licences saņemšanas, citas juridiskās un fiziskās personas — pēc licences saņemšanas vietējā pašvaldībā.</p>
Finansēšanas principi	<p>Pieaugušo izglītību var finansēt no: valsts un pašvaldību budžeta; darba devēju līdzekļiem; izglītojamo līdzekļiem; ziedojumiem un dāvinājumiem; citiem līdzekļiem.</p>
Interesu izglītības principi	<p>Interesu izglītība ir brīvprātīga, tās uzsākšanai nav nepieciešama noteiktai izglītības pakāpei atbilstoša izglītība.</p> <p>Valsts vai pašvaldību dibinātās izglītības iestādes ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas.</p> <p>Interesu izglītības programmas ir tiesīgas īstenot arī citas juridiskās un fiziskās personas pēc attiecīgas licences saņemšanas vietējā pašvaldībā.</p>

NVA bezdarbnieku un darba meklētāju profesionālās apmācības ietvaros 2012. gadā ir iesaistītas 54 izglītības iestādes.

Secinājumi Conclusions

- Bezdarbs ir aktuālā sociāla un ekonomiska problēma Latvijā, skar visus iedzīvotājus, jo finanšu un cilvēkresursi novirzīti bezdarbnieku pabalstu izmaksām un sociālai palīdzībai, bezdarbnieku izglītības organizēšanai. Bezdarbu, kā sociālo problēmu var mazināt tikai ar kopīgiem spēkiem, motivējot bezdarbniekus saņemt jaunu profesiju un prasmes, profesionālo izglītību, un veidojot jaunas darba vietas. Ja bezdarbnieks ir uzskaitē vairāk par 3 mēnešiem, zūd motivācija un gatavība uzsākt strādāt.

- Latvijā pašreizējā situācijā ir raksturīgs viens no bezdarba veidiem - strukturālais bezdarbs, kas ilgst gadu un ilgāk. Strukturālais bezdarbs rodas tad,

kad līdz ar tautsaimniecības struktūras izmaiņām, atbilstoši neizmainās darbaspēka tirgus struktūra. Dažas profesijas kļūst pavisam nevajadzīgas.

- Bezdarbniekiem problemātiski saglabāt savas prasmes iepriekšējā līmenī, aktualizējas psiholoģiskas problēmas, pieaug noziedzība, alkoholisms un narkomānija, depresija.

- Neatkarīgi no profesiju izvēles, sievietes vairāk strādā intelektuālo darbu, vīrieši fizisko darbu. Vīrieši biežāk mēģina atvērt savu biznesu. Sievietes mērķtiecīgi meklē darbu pēc interesēm. Sievietēm ir lielāka vēlme izglītoties, būt patstāvīgiem un saņemt jaunas zināšanas.

- NVA psihologa konsultācija vairāk saistīta ar jaunas profesijas izvēli, diagnostiku par profesionālo piemērotību, bet lielākai daļai nepieciešams individuālās konsultācijas zaudējuma krīzes pārvarēšanai, atveseļošanai no depresijas, jaunas dzīves stratēģijas izvēlei. Sociālais darbs ar bezdarbnieku mērķgrupu tiek organizēts minimālā līmenī, kā ar pabalstu saņēmējiem. Nepieciešamas attīstīt jaunus pakalpojumus: atbalsta, pašpalīdzības, motivācijas un izglītojošas grupas, ka arī atbalsta pasākumi bezdarbniekiem: imidža veidošana, nodrošināšana ar pārtiku, kultūras un sporta pasākumi.

- Lai bezdarbniekam veiktu pārmaiņas savā sociālā stāvoklī, nepieciešams izstrādāt savu dzīves stratēģiju, kuru var plānot ar speciālistiem – karjeras konsultantu, psihologu vai sociālo darbinieku. Pārmaiņas var panākt tikai tad, kad bezdarbnieks vēlas darboties: mācīties, lai apgūtu jaunu profesiju, vai meklējot jaunu darba vietu, vai iesaistās izglītojošos pasākumos un atbalsta grupas. Darbība tas ir spēju un motivāciju rezultāts.

- Tādas bezdarbnieku grupas, kā ilgstošie un pirmspensijas vecumā, pakļauti atstumtības riskam, kļūst ilgstoši par sociālā dienesta klientiem, pasīvi uzvedas darba meklēšanā. Ilgstošajiem bezdarbniekiem, ir zems socializācijas līmenis, prasmju un iemaņu trūkums, ierobežota pieeja informācijas avotiem.

- Izglītība ir ļoti svarīgs faktors un resurss, lai nodrošinātu bezdarbnieku integrāciju darba tirgū un sabiedrībā. Bezdarbnieku izglītošanai ir pieejams finansējuma avots: valsts budžeta līdzekļi, Eiropas Sociālā fonda līdzekļi darbības programmas "Cilvēkresursi un nodarbinātība" papildinājuma 1.4.1.1.2.apakšaktivitāte "Atbalstītās nodarbinātības pasākumi mērķgrupu bezdarbniekiem".

- Organizēt intensīvus (īsā laika periodā) valsts valodas kursus, jo valsts valodas nezināšanas dēļ etnisku grupu pārstāvjiem ir liegta iespēja izglītoties un strādāt, viņiem interesējošā profesijā. Nodrošināt atsevišķas kursu programmas bezdarbniekiem ar augstāko izglītību. Laicīgi paziņot informāciju par plānotajiem neformālās apmācības kursiem, to norises vietu un laiku. Paredzēt lielāku stipendiju, un segt ceļa izdevumus saskaņā ar personas vajadzību.

- Latvijā ir izveidota, un darbojas sistēma bezdarbnieku izglītībai, efektīvi darbojas kārtība kuponu saņemšanai un mācību iestādes izvēlei. Bezdarbniekiem ir pieejamas profesionālās pilnveides izglītības un profesionālās tālākizglītības

programmas, kā arī augstākās izglītības programmas. Turpināt atļaut darba devējiem atlasīt bezdarbniekus jaunu izglītības programmu apguvei.

- Pieaugušie vislabāk mācās, ja viņi paši pieņem lēmumu izglītoties, jūt personisko atbildību (iesaistās izglītības procesa strukturēšanā, satura atlasē, pieeju veidošanā utt.), ka arī, ja izglītošanās procesā tiek uzklausi un izmantota mācošos personiskā pieredze. Visefektīvākā ir bezdarbnieku izglītošana sadarbībā ar darba devēju organizācijām un nozaru darba devēju organizāciju apvienībām, kas paredz lielāku garantiju bezdarbnieku iekārtošanai darbā.

Summary

Unemployment is related to political and social shocks and it is one of the major social problems. In Latvia it is also one of the main social problems because it has impact on all population and families due to reallocation of financial resources to benefits and educational programmes for the unemployed. Basically in Latvia structural unemployment is domineering; it appears due to the structural changes in the national economy, but the structure of the labour market cannot alter.

In order to change the social status of the unemployed it is necessary to develop one's own life strategy which might be planned with specialists – a career counsellor, a psychologist or a social worker. Changes can be achieved only if the unemployed wants to take action: learn to acquire a new profession, search for a new workplace, involve in educational measures and support groups.

The duty of the unemployed is to participate in active employment measures aimed at the implementation of the labour market policy to reduce unemployment and especially to facilitate the increase of individual's competitiveness. The unemployed has a right to participate in the active employment measures envisaged by the individual job search plan as well as receive other services of the State Employment Agency; receive a benefit in compliance with the law "On Insurance in Case of Unemployment"; to receive a scholarship during professional training, professional further education programme and non-formal education; to receive information about vacancies and career guidance. It is needed to balance the offer of educational programmes with the demand in the labour market, which can be the basis for changing the policy in the field of education.

A lot of state financial and human resources are allocated to the training of the unemployed, but it is difficult to change the attitude of the unemployed. The problem of the unemployment can be solved acting jointly; it is positive that in 2012 the training of the unemployed was organized in cooperation with the employers' organizations and unions of branch employers' organizations, which envisage more guarantees for hiring the unemployed.

Literatūra Bibliography

1. Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums. LR Saeimas 2002.g. 09.maijā. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2002.g. 29.maijā Nr.80.

2. Likums "Par sociālo drošību". LR Saeimas 1995.g. 07.sept. likums *Latvijas Vēstnesis*. 1995.g. 21.sept. Nr.144. (1404/1405).
3. Likums "Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam". LR Saeimas 1999.g. 25. nov. likums. *Latvijas Vēstnesis* 1999.g. 15. dec. Nr. 416/419. (1876/1879).
4. Likums „Par izglītību”. LR Saeimas 1998.g. 29.oktob. likums. *Latvijas Vēstnesis*.1998.g. 17.nov. Nr.343/344. (1404/1405).
5. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. LR Saeimas 2002.g.31. okt. Likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2002.g. 19.nov. Nr.168 (2743).
6. Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem. LR Ministru kabineta 2011g. 25.janv. Noteikumi Nr. 75. *Latvijas Vēstnesis*.2011.g. 08.febr. Nr.21(4419).
7. Noteikumi par profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo. LR Ministru kabineta 2007.g.02.okt. *Latvijas Vēstnesis*.2007.g. 05.okt. Noteikumi Nr. 161 (3737).
8. Šenfelde, M., *Makroekonomika*. Rīga: RTU Izdevniecība. 2006. 99 lpp.
9. Šiļņeva, L., *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. Rīga: SDSPA „Attīstība”. 2000. 249 lpp.
10. Франкл, В., *Воля к смыслу*. Апрель Пресс. Эксмо – Пресс. 2000. стр.54.
11. Internetā publiskoti materiāli:
12. Hazans, M., *Reģionālie pētījumi par bezdarbnieku sociālpsiholoģisko portretu*. [tiešsaiste]. 2006g.*Market Lab publikācija*. Rīga. [atsauce 2011.g. 28.nov.]
13. Pieejas veids: http://www.nva.lv/docs/1_45135d2f1099c9.72589335.pdf
14. Labklājības ministrijas pieredze bezdarbnieku un darba meklētāju apmācībā. Seminārs „E-prasmes nodarbinātībai un attīstībai”. 2011.g. 20.okt. [tiešsaiste]. *Latvijas informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas publikācija*. 2011.g. 20.okt. publikācija [atsauce 2011.g. 25.nov.]
15. Pieejas veids: http://www.likta.lv/LV/Aktivitates/Documents/LM_Valda_Vilcane-20.10.2011.pdf
16. Informatīvais ziņojums „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2011.gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” 2011.g.28.feb. [tiešsaiste]. *Labklājības ministrijas publikācija*. 2011.g.28.02. [atsauce 2011.g. 3.dec.]
17. Pieejas veids: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/lmzino_280211-1.pdf
18. Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā. [tiešsaiste]. Ekonomikas ministrija. 2011.g.13.jun. [atsauce 2011.g. 26.nov.]
Pieejas veids:
http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/emzino_130611.pdf
19. Labklājības ministrijas Nodarbinātības Valsts aģentūra. [tiešsaiste]. Noslēgsies NVA klientu aptauja. [atsauce 2011.g. 26.nov.] Pieejas veids:
<http://www.nva.gov.lv/print.php?txt=2258>

Jeļena Laškova

Rezekne Higher Education Institutions

Atbrivosanas al 115, Rezekne, LV-4601, Latvia

E-mail: jelenalaskova@inbox.lv